

فرا تحلیل کیفی مقالات علمی ناظر بر آسیب‌های جنسی در ایران

eabbaspoor@yahoo.com

ابراهیم عباس پور / دکترای جامعه‌شناسی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی
دریافت: ۱۳/۰۸/۱۴۰۰ - پذیرش: ۲۳/۱۲/۱۴۰۰

چکیده

امر جنسی در جامعه ایران به‌مثابه یک آسیب اجتماعی متأثر از انقلاب جنسی غرب و مدرنیته ناقص، موجب بروز مشکلات اجتماعی گوناگون و درهم‌ریختگی ساختارهای ارزشی و اجتماعی شده است، به‌گونه‌ای که بی‌توجهی علمی و عملی مناسب و به‌نگام به آن می‌تواند جامعه را وارد بحران یا انقلاب جنسی سازد. تغییر الگوی ازدواج و خانواده، افزایش طلاق، گسست اجتماعی و افزایش پوشش‌های جنسی از جمله مهم‌ترین پیامدها و عوامل تغییر در زیست جنسی جامعه است که واکنش‌های متقابلی را موجب می‌شود. همه اینها تعارض‌ها و تنش‌هایی را با فرهنگ دینی - ملی ایجاد می‌کند و زیست جنسی مبتنی بر فرهنگ غرب را ترویج می‌نماید. مقاله حاضر با استفاده از روش «فرا تحلیل کیفی»، چهل مقاله پژوهشی را که در دهه ۹۰ در کشور تولید شده، از طریق جست‌وجو در پایگاه‌های داده علمی، به صورت توصیفی (از حیث ابعاد سنخ‌شناسی امر جنسی، جنسیت پژوهشگران، جامعه آماری، روش، رویکردها و نظریات استفاده شده در تبیین متغیر مستقل و مطالعه انضمامی) بررسی و ارزیابی (در بعد سؤالات، فرضیات، اهداف و نتایج) کرده است. یافته‌ها نشان می‌دهد: امر جنسی در ایران سویه آسیبی پیدا کرده است؛ سیاست روشنی در قبال این امر وجود ندارد؛ ازدواج سخت و طلاق آسان شده است؛ فضای بصری فرهنگ عمومی سائقه‌هایی جنسی دارد که بی‌عفتی را ترویج می‌کند؛ اموری مانند امر جنسی تبدیل به امری شخصی شده و افراد مطابق میل و توانایی خود ارضای نیاز می‌کنند. در انتهای مقاله، پیشنهادهایی علمی و عملیاتی برای مدیریت و رفع آسیب‌های جنسی ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها: آسیب، جنسی، روسپیگری، خیانت، فراتحلیل، اباحه‌گری.

یک. طرح مسئله

در خصوص مسائل جنسی و عفاف و حجاب و نابهنجاری‌های اجتماعی حاصل از آن مقالات و پژوهش‌های متعددی صورت گرفته است و می‌توان دهه ۷۰ را مبدأ شروع تحقیقات در این‌باره دانست، به‌گونه‌ای که ظهور «توسعه سیاسی» و به‌تبع آن، تحولات فرهنگی ناشی از جریان دوم خرداد در این زمینه بی‌تأثیر نبوده است.

امر جنسی موضوعی است که به سبب پیچیدگی و چندلایه بودن و ارتباط آن با دیگر مسائل اجتماعی، از اهمیت بالایی برخوردار است و توجه نکردن به آن مشکلات متعددی را به وجود می‌آورد. تغییرات خانواده حضور اجتماعی بیشتر زنان در دانشگاه، بازار و جامعه و تغییر نقش‌های متأثر از آن و تبلیغ و ترویج فرهنگ برهنگی و غیرعقیفانه و ترویج تجارت روسپیگری (پورن) توسط برخی شبکه‌های اجتماعی، نگرش‌های متفاوت و بعضاً متضادی در مقابل فرهنگ دینی - ملی جامعه به وجود آورده که حوزه‌های متعدد اجتماعی را نیز درگیر کرده است. مشکل شدن ازدواج، بسته شدن راه‌های مشروع برقراری رابطه جنسی، و گسترش الگوهای رفتاری غیرمشروع و نابهنجار (آنومیک) و الگوهایی از رابطه که فرد به‌دنبال یافتن راه‌هایی جدید برای ارضای نیازهای خود باشد برخی از آنهاست. به اعتقاد برخی محققان، افزایش سطح تحصیلات در سال‌های اخیر و ورود دختران به عرصه‌های اجتماعی - به تدریج - ارتباط دختر و پسر را ساده و در کنار آن، فناوری‌های ارتباطی جدید این ارتباط را پنهان کرده است (آزادارمکی و شریفی ساعی، ۱۳۹۰).

برخی دیگر معتقدند: بسیاری از جوانان ایرانی رابطه جنسی پیش از ازدواج را در متن روابط سالم و کاملاً بهنجار می‌دانند. گزارش‌های مهسوی از نمونه‌های آماری خود نشان می‌دهد: جوانان ایرانی از محدودیت فضای عمومی می‌گریزند و فناوری در این میان نقش عمده‌ای ایفا می‌کند. بسیاری از جوانان طبقات متوسط و بالای شهر از لوازم پیشگیری از بیماری‌های مقاربتی استفاده نمی‌کنند که در نتیجه خطر بیماری‌هایی همچون ایدز را در میان آنان به شدت گسترش داده است (کریمیان و دیگران، ۱۳۹۴).

به اعتقاد برخی دیگر از محققان، زندگی مشترک بدون ازدواج در تهران روندی رو به افزایش دارد و تمایل به مناسبات جنسی منهای زندگی زناشویی در بین مجردان و متأهلان به چشم می‌خورد (علی احمدی، ۱۳۸۹).

براساس پیمایشی در سال ۱۳۹۰، ۲۲ درصد از شهروندان تهرانی اظهار کردند که در بین بستگان درجه اول آنها افرادی که متارکه کرده‌اند وجود دارند (ر.ک: واعظی، ۱۳۹۰).

منبع اطلاعات جنسی افراد از دوران کودکی تا بلوغ عمدتاً از طریق فیلم، اینترنت، دوستان و تغییر و تحولات مربوط به بلوغ و اطلاعات افراد نسبت به این تحولات است. به علت آنکه مخاطبان این منابع اقشار گوناگون هستند و مطالب و محتویات بدون در نظر گرفتن سن، جنس و فرهنگ ارائه می‌شوند، تأثیراتی انحرافی در نگرش جنسی افراد ایجاد می‌کنند (دهقانی و دیگران، ۱۳۸۵).

همه اینها در کنار توسعه سطح دسترسی همه اعضای خانواده و به‌ویژه قشر دانش‌آموز و دانشجوی به اینترنت و فناوری‌های ارتباطی متأثر از همه‌گیری بیماری کرونا، می‌تواند جامعه را هرچه بیشتر با آسیب جنسی درگیر سازد.

با توجه به نکات ذکرشده، جامعه ایران به دلایل متعدد، از جمله جوان بودن و قرار گرفتن در مسیر تحولات اجتماعی از قِبل توسعه و نفوذ ادبیات اجتماعی غرب، با پدیده‌های متنوعی از مؤلفه‌های آسیب جنسی روبه‌رو شده است؛ از جمله: بالا رفتن سن ازدواج، گسترش طلاق، رواج روابط فراخانوادگی و گسترش پوشش‌های شهوت‌انگیز (اروتیک) و مانند آن.

در این زمینه، برخی جامعه‌شناسان از «بحران جنسی» بحث کرده و معتقدند: چون غرب خواهان بروز ناپهنجاری‌های جنسی در کشور ماست، بروز انقلاب جنسی را القا می‌کند؛ زیرا با این اتفاقات ساختار ایران ضعیف می‌شود و این خواسته غرب است؛ ولی به نظر می‌رسد ما شاهد بحران جنسی در کشور هستیم. اگر نتوانیم مطالعات جنسی‌مان را بالا ببریم و برای وضعیت جنسی امروز جامعه‌مان فکری نکنیم، این انقلاب رخ خواهد داد (فیاض، ۱۳۹۵).

برخی دیگر «انقلاب جنسی» را مطرح می‌کنند. در مقابل، برخی از فعالان این حوزه، سخن از «کودتای جنسی» به میان می‌آورند؛ زمانی می‌توان واژه «انقلاب» را به کار برد که از درون‌مایه فضای اجتماعی اتفاق افتاده باشد و نشانه‌ای مبنی بر فرایند بودن - و نه پروژه بودن - وجود داشته باشد. در غیر این صورت، «کودتای جنسی» مطرح است که برخی از درون جامعه یارگیری کرده، به‌طور مقطعی با این فضا همکاری می‌کنند و وقتی به مقاصد خود رسیدند به این جریان کاری ندارند. بنابراین، در ایران «کودتای جنسی» داریم. با بررسی کتب و مقالات مرتبط با این موضوع در غرب می‌بینیم به‌دنبال بدل هوشمند الگوی «کودتای جنسی» در ایران هستند (کلیدری، ۱۳۹۴، ص ۲۰).

بی‌شک در جامعه ایران، به دلایل گوناگون با مسئله‌ای اجتماعی به نام «آسیب جنسی» روبه‌رو هستیم. نگاهی به وقوع و تداوم انقلاب جنسی در غرب و آمریکا و نشانه‌های وقوع آن در سال‌های قبل از وقوع، هشدار است برای جوامعی مثل ایران که با مشاهده آن علائیم، در حل مسئله، اقدامات متناسب و بهنگامی انجام دهند. تحلیل این علائیم زنگ خطر این بحران یا انقلاب را به صدا درآورده است. افزایش سن ازدواج، افزایش طلاق و نمونه‌هایی مانند آن از جمله این علائیم هستند. تنها چیزی که به نظر می‌رسد باقی مانده، بروز پدیده‌هایی مثل طلاق، ازدواج مجدد و انحراف جنسی در میان مسئولان رده بالای سیاسی جامعه است که این نمونه‌ها قبل از انقلاب جنسی آمریکا هم عیناً رخ داد است (سوروکین، ۱۳۹۹، ص ۳۲-۴۵).

تحقیقات انجام‌گرفته در زمینه امر جنسی که در حوزه‌های متنوع علوم اجتماعی، روان‌شناسی، حقوق، اقتصاد و

پزشکی تولید شده، می‌تواند در این زمینه به خوبی بصیرت‌افزا باشد و راهکارهای علمی مقتضی را برای یافتن زمینه‌ها، دلایل و تحلیل‌های امر جنسی فراهم آورد.

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های روش‌شناختی «فراتحلیل کیفی» طبقه‌بندی، جمع‌بندی و ارزیابی تحقیقات انجام شده است. در این پژوهش، قالب مقاله «علمی - پژوهشی» برای تحلیل انتخاب شده که علت آن، تنوع و فراوانی آثار تولید شده در این قالب از یک سو، و ظهور خروجی بیشتر تحقیقات رده بالا در قالب مقاله «پژوهشی» از سوی دیگر است.

مسئله اصلی مقاله حاضر عبارت است از: مطالعه معرفتی - تشخیصی از وضعیت تولید مقالات درباره مسئله جنسی در جامعه ایران و جمع‌بندی تحلیلی و راهکارهای مقتضی در این زمینه.

هدف اصلی پژوهش حاضر عبارت است از: فراتحلیل مقالات در ارتباط با امر جنسی یا آسیب جنسی به منظور جمع‌بندی آخرین تلاش‌های علمی انجام‌گرفته و ارائه تحلیل جامعه‌شناختی از امر جنسی برای فعالان اجتماعی و سیاست‌گزاران.

دو. پیشینه پژوهشی

مرور پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه امر جنسی نشان می‌دهد: دو مقاله پژوهشی فراتحلیل در موضوعات مرتبط انجام شده است که به اختصار معرفی می‌گردد:

فراتحلیل روابط با جنس مخالف قبل از ازدواج در بین جوانان در ۱۵ سال گذشته (۱۳۸۰-۱۳۹۴) در ایران هدف این تحقیق برآورد شیوع روابط جنسی با جنس مخالف قبل از ازدواج در بین جوانان در ایران به تفکیک جنس، با روش «فراتحلیل»، براساس مطالعات انجام‌شده طی ۱۵ سال گذشته (۱۳۸۰-۱۳۹۴) است. از بین ۱۴۷ مقاله منتشرشده و گزارش‌ها، تعداد ۱۵ نمونه معیارهای لازم برای ورود به «فراتحلیل» را داشتند. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزارهای MEDCALC و CMA تحلیل شده است. حجم نمونه بررسی عبارت است از: ۱۴۹۸۹ نوجوان و جوان دانشجو و غیردانشجو در شهرهای تهران، قزوین، تبریز، شاهرود، اصفهان، قوچان، کرج و لرستان با میانگین سنی ۱۶/۶ تا ۲۳/۵ سال. شیوع رابطه جنسی قبل از ازدواج در تهران ۲۲/۵٪ و در سایر استان‌ها ۱۴/۷٪ برآورد شده است (خلج‌آبادی فراهانی، ۱۳۹۵).

میانگین کشوری بدون در نظر گرفتن سهم جمعیت تهران به کل کشور، ۱۹/۱٪ و پس از در نظر گرفتن سهم جمعیت تهران به کل کشور، ۱۶٪ برآورد شده است. این شیوع در پسران به‌طور قابل ملاحظه‌ای بیش از دختران ۲۹/۱٪ در برابر ۱۲٪ است. ناهمگونی قابل‌توجهی براساس جنس و منطقه جغرافیایی مشاهده می‌شود. بنابراین قریب یک‌ششم جوانان در معرض خطرات سلامتی (بیماری‌ها) و اجتماعی (افزایش سن ازدواج) ناشی از این روابط هستند.

فرا تحلیل آسیب‌شناسی خانواده و سلامت جنسی

هدف این پژوهش، فرا تحلیل آسیب‌شناسی خانواده و سلامت جنسی با روش «مطالعه توصیفی» بوده و به بررسی مروری تحقیقات انجام‌شده در این زمینه پرداخته است. یافته‌ها نشان می‌دهد: بسیاری از اختلافات و حتی طلاق‌ها به سلامت جنسی خانواده مربوط است. بنابراین، حساس‌سازی مسئولان نسبت به این معضل و فراهم آوردن زمینه لازم برای راه‌اندازی اصولی مراکز معتبری که بتواند در این زمینه به خانواده‌ها خدمات مشاوره‌ای و درمانی را با همکاری متخصصان گوناگون ارائه کند، ضروری است. آموزش نیز یکی از ابعادی است که باید با استفاده از هم‌اندیشی کارشناسان حوزه‌های گوناگون، درباره شیوه‌های درست آن، راهکارهایی اندیشیده شود.

وجه تمایز تحقیق حاضر با فرا تحلیل اولی، اولاً محدود نبودن به رابطه با جنس مخالف و پرداختن به مطلق آسیب‌های جنس، و ثانیاً تفاوت زمانی و مکانی با آن است.

این پژوهش با فرا تحلیل دومی نیز از جهاتی متمایز است: اولاً، محدود به آسیب‌شناسی خانواده نیست. ثانیاً، نگاهی جامعه‌شناختی به مسئله دارد. ثالثاً، تمرکز بحث بر آسیب جنسی است، نه سلامت جنسی. بنابراین، هم به سبب آنکه مدت زمانی از تحقیقات فرا تحلیل مذکور گذشته و هم به سبب ارتباط اندک آنها با بحث حاضر، نیاز به انجام مطالعه فرا تحلیلی در این زمینه قابل توجیه می‌نماید.

مرور نظری

امر جنسی در ادیان و فرهنگ‌های گوناگون معرکه آراء و بحث‌های متفاوتی بوده است. ابهام در امر جنسی و پوشیدگی و حیا در همه ادیان از ارزش و جایگاه بالایی برخوردار بوده و فرهنگ متناسب با خود را بازتولید کرده است. ولی در طول تاریخ، با توجه به تفاسیر متفاوت و اندیشه‌های نوین که با انگیزه‌های ماتریالیستی و لیبرالیستی انجام شده، سبک زندگی و زیست جنسی متفاوتی نیز پدیدار گشته است.

در طول تاریخ از یک سو به آیین‌هایی برمی‌خوریم که پیروان آنها همواره از سنت ازدواج و زناشویی تخلف کرده و به گمان خود، تنها راه دستیابی به کمال و سعادت را طرد تمتعات جسمانی و لذا یذدنیوی می‌دانند و به تبع آن، از ازدواج و زناشویی اعراض نموده و شیوه تجرد و رهبانیت پیشه کرده‌اند و از سوی دیگر، تغییری بنیادین در عقاید متفکران مشهود است، به گونه‌ای که معتقدند: باید نظامی را بنا نهاد که در آن، ارضای غریزه جنسی بدون محدودیت و ممنوعیت تحقق یابد:

۱. رویکردهای تفریطی و مقدس‌مآبانه (نورعلیزاده، ۱۳۹۰، فصل اول)

عقاید و افکار رهبانی از زمان باستان در ایران رواج داشته است؛ مثل آیین مانی (Mani) که روح بدبینی به دنیا و تعلقات مادی و نیز نفی روابط زناشویی، در آن نمودار بوده است (قاسمی، ۱۳۷۳، ص ۳۸). در این میان، رهبانیت و تجردطلبی در هند برای رسیدن به سعادت ابدی شیوع دارد. در دین یهود، با وجود ابتدای حیات بر بنیاد خانواده،

برخی مثل فرقه «اسنس» (Esseness) رهبانیت در پیش گرفته، زناشویی را ترک کرده و در اموال و دارایی‌های دنیوی قابل به اشتراک شده‌اند (مشکور، ۱۳۶۲، ص ۲۱۸).

یکی از مظاهر برجسته مسیحیت هم مسئله رهبانیت و تجردطلبی است که بر اثر تحریفات و اختلاف‌های فکری، در خطوط اصلی تعالیم مسیح پدید آمده: شخص مجرد به دنبال جلب رضایت خداوند؛ و شخص متأهل به دنبال رضایت همسر خود است (کتاب مقدس، ۱۹۸۷، فراز ۳۲-۲۷۲:۳۹).

۲. رویکردهای معطوف به آزادی افراطی و لذت‌گرایی

فروید با کشفیات خود در زمینه ساختار روانی و مرتبط دانستن علت اختلال‌های روانی با امیال سرکوب‌شده و سپس رانده شدن آن به ناهشیار، اثر عمیقی بر زمانه خود و بعد از آن بر علم روان‌شناسی گذاشت. او گزینه جنسی را قوی‌ترین کشش انسان دانسته و معتقد است: همین گزینه بر هر فردی مسلط است و نقش اصلی را در زندگی او دارد. فروید براساس افراط در توجیه میل جنسی، مکتبی مبتنی بر اصالت گزینه و آزادی روابط جنسی بنیان نهاد و نیروی «لیبیدو» (Libido) در سائق جنسی را نخستین جوهر زندگی و عمیق‌ترین و شدیدترین کشش روانی و شخصیتی انسان دانست (جونز و دالی یزو، ۱۳۴۲، ص ۱۵۲-۱۵۷).

به اعتقاد فروید، یکی از مهم‌ترین عیوب اساسی تمدن، محدودیت گسترده در باره مسئله جنسی است که باعث بیماری‌های روانی می‌شود.

برتراند راسل اخلاق و سنت‌های اعمال‌شده توسط کلیسا را مخالف طبیعت بشری دانسته و معتقد است: قوانین گذشته برپایه محدودیت‌ها و ممنوعیت‌ها بنا شده است. به اعتقاد او، اخلاق جنسی کهن بر مبنای خرافات و جهالت استوار بوده و اموری مانند کفّ نفس و عفاف و پرده‌پوشی در امور جنسی مربوط به گذشته بوده و دوران آن سپری شده است. بر مبنای تفکر راسل، اولین موضوعی که باید بدان توجه شود مسئله کامیابی آزادانه مردان و زنان از معاشرت‌های جنسی است و این آزادی جنسی، تا آنجا که به حقوق دیگران زیانی نرساند، منعی ندارد (راسل، ۱۳۵۵، ص ۱۰۸ و ۳۱۶).

فوکو در نگاهی دیگر، رفتارهای جنسی (سکسوالیته) را با قدرت و گفتمان گره زده، سرکوب و پرهیز از بحث درباره امور جنسی (سکس) در سده ۱۷ را تعمدی می‌داند:

ممنوعیت سکس نیرنگی است برای آنکه از «ممنوعیت» عنصری بنیادین بسازند که برمبنای آن، می‌توان تاریخی از آنچه از دوران نوین به این سو در باره سکس گفته شده است، نوشت. تمام این عناصر منفی (ممنوعیت، رد، سانسور و انکار) که فرضیه سرکوب را در یک سازوکار عظیم مرکزی به منظور «نه» گفتن گرد می‌آورد، بی‌شک فقط قطعاتی‌اند با نقش موضعی و تاکتیکی در: به گفتمان درآوردن و در تکنیک قدرت و اراده به دانستی که نمی‌توان تا حد این عناصر منفی آنها را فروکاست (فوکو، ۱۳۹۰، ص ۱۹).

لئون فستینگر در رویکرد «روان‌شناسی اجتماعی» معتقد است: افراد برای رهایی از تناقض‌های رفتاری سعی در توجیه رفتارهای هنجارشکنانه خود می‌کنند: یا ارزش انتخاب خود را بالا می‌برند، یا انتخاب‌های بدیل را بی‌ارزش جلوه می‌دهند. همین تمایل افراد را برای جست‌وجوی هماهنگی میان نگرش‌ها و رفتارها می‌نمایاند (سلیمی و داوری، ۱۳۸۵، ص ۳۰۹).

اگر در این بین ناهماهنگی وجود داشته باشد، غالباً تغییر می‌کند تا با رفتار همسان‌تر باشد. ناهماهنگی می‌تواند رفتار فرازنشویی را حفظ کند. در توجیه این امر، لازم به ذکر است که وقتی همسر درگیر روابط فرازنشویی برانگیخته می‌شود و شریک رابطه فرازنشویی یا رابطه فرازنشویی را مثبت‌تر از همسر خود می‌یابد نگرش‌های مثبت به رفتار فرازنشویی را گسترش می‌دهد.

امر جنسی موضوعی پیچیده و چندلایه است که هم با رویکردهای گزینشی قابل تحلیل است، هم رویکرد اجتماعی - فرهنگی و هم زیستی. در رویکرد گزینشی، لئون فستینگر در چارچوب نظریه «تعارض شناختی» معتقد است: افراد هنگام روبه‌رویی با بدیل‌هایی مشابه با ارزش‌هایی که برگزیده‌اند، با توجیه و بالا بردن ارزش انتخاب خود، می‌کوشند از ناخوشایندی تردید بکاهند. آنان برای گریز از ناخوشایندی حاصل از انتخاب خود، به دو صورت انتخاب خود را توجیه می‌کنند: یا ارزش انتخاب خود را بالا می‌برند، یا انتخاب‌های بدیل را کم‌اهمیت جلوه می‌دهند (همان).

مطابق همین رویکرد، کرنیش و کلارک در چارچوب نظریه «گزینش عقلانی» معتقدند: کجروی محصول نسبت نهایی تفاضل میان منافع و مضرات، به علاوه تفاوت‌های فردی - اعم از زیستی و روانی - است (سلیمی و داوری، ۱۳۸۵، ص ۲۸۳).

تصمیم‌های به‌ظاهر عقلانی، تصمیم‌های ابتدایی و سرسری و لحظه‌ای و تحت تأثیر عواطف، عقلانی جلوه کردن امور غیرعقلانی (مثل اینکه ازدواج در کنار تعهد و مسئولیت و هزینه‌های سنگینی که به بار می‌آورد)، در قیاس با بدیل‌های آن، عقلانی نیست و ارضای نیاز جنسی از طریق بدیل‌های ازدواج، نفع شخصی و لحظه‌ای دارد و با عقلانیت سازگارتر است. کسانی هم که ازدواج می‌کنند، خود را در گردونه پرهزینه تعهد، هزینه و مسئولیت اسیر می‌سازند که با اصالت لذت تناسبی ندارد.

در رویکرد ساختارگرایانه اجتماعی - فرهنگی، مرتن در چارچوب نظریه «بی‌سازمانی اجتماعی» معتقد است: «آنومی» (بی‌هنجاری) استثنا نیست، بلکه ذاتی نظام سرمایه‌داری است. ناهمخوانی میان اهداف مقبول و شیوه‌های در دسترس، نیازهای متعارض به وجود می‌آورد. در چنین شرایطی، کجروی نوعی گزینش و نوعی انطباق با محیط است. در این وضعیت، ارزش‌ها و اهداف مشترک از اعضای جامعه گرفته و سبب می‌شود که آنان رهنمودهای رفتاری و خطوط اخلاقی روشنی برای خود نیابند. پس کجروی نتیجه نارسایی‌های موجود در فرهنگ و ساخت

اجتماعی جامعه است که گاه به شکاف و گسیختگی میان ابزارهای قابل دسترس و اهداف مقبول جامعه تفسیر می‌شود. انومی وضعیتی به وجود می‌آورد که کجروی طبیعی جلوه می‌کند.

در هر جامعه‌ای، اهداف و ارزش‌های فرهنگی وجود دارد و وسایل مقبول برای نیل به آن اهداف نیز تعریف شده است. اولی سطح فرهنگی و دومی سطح ساختاری است. شکل ایده‌آل، انطباق بین این دو سطح است. اما تأکید بر یکی از این دو سطحی نوعی عدم توازن به وجود می‌آورد. در روابط خانوادگی دنیای امروزی، بین اهداف و وسایل نوعی گسست و عدم تناسب به وجود آمده است.

هدف از ازدواج در چارچوب خانواده، تنظیم نیازهای جنسی و تناسل است. در دنیای امروزی، تأکید بر لذت و فردگرایی و رفاه، با ازدواج که وسیله‌ای سنتی و غیرعقلانی از نظر انسان امروزی است، تناسبی با هدف موردنظر ندارد. بنابراین، روابط جنسی خارج از خانواده توجیه می‌شود.

از سوی دیگر، تغییرات ارزشی و فرهنگی در جامعه متناسب با نظریه *اینکلهارت*، جنسی شدن فرهنگ و به تعبیر *مارکوزه*، عقلانیت شهوی (اسمیت، ۱۳۸۳، ص ۲۱۷) را به نمایش می‌گذارد.

از منظر فرهنگ متعالی انسان مسلمان، ارزش انسان در میزان تقرب به خداوند و ابعاد معنوی اوست. تقرب خداوند هم در تقوا و میزان نزدیکی او به معیارهای موردنظر خداوند معنا می‌شود. چنین انسانی نیازهای خود را در چارچوب دینی و موردنظر خداوند برآورده می‌کند و در خصوص امر جنسی، ارضای این نیاز را تنها در قالب خانواده مشروع می‌داند بود و جلوه‌گری، زیبایی‌نمایی، ابراز عواطف و احساسات، عشوه‌گری، ناز و نیاز و مانند آن را در محیط خصوصی و در چارچوب زناشویی مجسم می‌سازد.

فرهنگ لیبرالیستی و غربی به تبع تغییر ارزش‌ها، زیبایی و جلوه‌گری را از منظر «دیگری» تعریف می‌کند و ارزش‌های جمعی را به ارزش‌های فردی تبدیل می‌کند. در خصوص امر جنسی، «مدیریت تأثیرگذاری» گافمن (ریترز، ۱۳۸۳، ص ۲۹۲) و «انضباط» فوکو (فوکو، ۱۳۷۸، ص ۱۷۰) مبنای عمل است و هویت از طریق مصرف تعریف می‌گردد و «مصرف تظاهری» (وبلن، ۱۳۸۶، ص ۱۰۶) هویت‌ساز است.

به عبارت دیگر، انسان امروزی هم مثل همه انسان‌ها دوست دارد زیبا باشد؛ ولی زیبایی انسان امروزی باید مقبول دیگری باشد، و دیگری از چشم رسانه می‌بیند، و رسانه براساس مدیریت بدن، باریک‌اندami را الگوسازی می‌کند؛ زیرا زیبایی سنتی عبارت است از: تناسب و هماهنگی بین اعضای پیکر، و مطابق تعریف امروزی، در منطق ترکیب نشانه‌ها که تابع همان اقتصاد جبری کارکرد اشیا یا شکل‌یابی بودن نمودار (دیاگرام) است، زیبایی با باریک‌اندami مرتبط می‌شود (بودریار، ۱۳۸۹، ص ۲۲۰).

بنابراین، ارزش‌های مینی‌مالیستی مانند برجستگی، باریک‌اندami، جذابیت ظاهری، خودآرایی (تبرج) و تظاهر جای کرامت نفس، هویت خانوادگی و زیبایی واقعی می‌نشیند و به تعبیر *بودریار*، فراواقعیت (reality-hyper) جای واقعیت قرار می‌گیرد.

برای ایجاد تغییر در روابط جنسی، لازم است ارزش‌های سنتی جامعه هدف حذف و ارزش‌های جدیدی جایگزین آن شود. با ورود ابزارهای ارتباطی جدید، تغییرات ارزشی با شکاف بین نسل‌ها و پشت کردن نسل‌های جوان‌تر به ارزش‌های سنتی در جامعه شروع می‌شود و ممکن است به تغییرات اجتماعی گسترده‌تری بینجامد و حتی گفتمان موجود را تغییر دهد.

تغییرات ارزشی در ایران، به‌ویژه ارزش‌های دینی در سه مرحله انجام می‌شود:

(۱) تقدس‌زدایی: ابتدا ارزش‌های مقدس و اسلامی مانند نهاد خانواده، امر به معروف و حجاب از حالت تقدس خارج می‌شود و تابوی قدسی آن به صورت آرام و پیوسته از بین می‌رود.

(۲) قانون‌سازی: ارزش‌های تقدس‌زدایی‌شده به رویه عمومی و سپس قانون تبدیل می‌شود.

(۳) شخصی‌سازی: ارزش‌های قانونی‌شده از حالت فراگیر خارج و به ارزش‌های فردی و شخصی تبدیل می‌شود که فقط برای خود فرد مهم است.

در این زمینه مهم‌ترین تغییرات ارزشی که برای تغییر سبک زندگی جنسی لازم است، عبارت است از:

(الف) قبح‌زدایی روابط با جنس مخالف، اعم از خارج از ازدواج و پیش از ازدواج؛

(ب) زیبایی‌اندام ملاک ارزش‌گذاری زنان می‌شود و به‌تبع آن، پوشش جنسی ترویج می‌شود.

(ج) گسترش نگرش شغلی و رویکرد اقتصادی به روسپیگری؛

(د) از بین رفتن قبح ازاله بکارت در دوران مجردی؛

(و) غیرت‌زدایی و عادی‌سازی روابط فرازنشویی به‌تبع ذائقه‌سازی و تنوع‌طلبی.

روش‌شناسی

یک. نوع و سطح فراتحلیل

در پژوهش حاضر، «فرا تحلیل» یافته‌ها را توصیف می‌کند. فراتحلیل دربرگیرنده ترکیب کمی گزارش‌ها و نتایج پژوهش‌های مشابه، استخراج و جدول‌بندی فراوانی مشخصات پژوهش‌ها و بررسی روابط آماری میان متغیرهای پژوهش‌هاست. این مقاله در پی تبدیل یافته‌های مطالعات گوناگون به یک مقیاس مشترک است. بنابراین، می‌توان خلأهای نظری و پژوهشی را مشخص کرد تا به جهت دادن پژوهش‌های بعدی کمک کند (توکل و عرفان‌منش، ۱۳۹۳).

در فراتحلیل موردی و اجمالی (در روش‌های کیفی)، بیشتر از آمارهای توصیفی استفاده می‌شود. مشخص کردن فراوانی، درصد فراوانی، فراوانی تجمعی و درصد فراوانی تجمعی، ترسیم نمودار میله‌ای و دایره‌ای برای نمایش نتایج، مشخص کردن نما (Mode)، شاخص تغییر کیفی ((Index of Qualitative Variation (IQV) و واریانس دو جمله‌ای (شاخص تغییر در متغیرهای کیفی) از ارکان مهم محسوب می‌شوند.

دو. جامعه آماری

در مجموع، ۱۵۰ مقاله پژوهشی فارسی مرتبط با امر جنسی در بازه زمانی دهه ۹۰ از منابع علمی پایگاه نورمگز، پورتال جامع علوم انسانی، سیویلیکا و برخی پایگاه‌های دیگر شناسایی شد. دامنه مطالعاتی مقالات مربوط به ایران یا مطالعه موردی برخی از شهرهای بزرگ کشور است. از میان مقالات احصاشده، ۴۰ مقاله در فراتحلیل شرکت داده شد. ۴۰ مقاله استفاده‌شده به سبب اشتغال بر مطالب سایر مقالات، محور فراتحلیل قرار گرفت. اکتفا به ۴۰ مقاله به سبب کفایت نظری بوده که ما را از مطالعه تفصیلی همه مقالات بی‌نیاز می‌سازند. به علت آنکه غالباً خروجی پژوهش‌های مهم در قالب مقاله پژوهشی ارائه می‌شود، مقالات پژوهشی محور فراتحلیل قرار گرفت.

نتایج بررسی مقالات

در ادامه، نتایج بررسی‌های مقاله در دو بخش «یافته‌های توصیفی فراتحلیل» و «ارزیابی مقالات» ارائه می‌شود:

۱. یافته‌های توصیفی

در یافته‌های توصیفی، سعی شده هفت شاخص اصلی مطالعه شود و از ارائه توصیف درباره اطلاعات زمینه‌ای به سبب کم‌اهمیت بودن آنها صرف‌نظر شده است. شاخص‌های بررسی شده عبارتند از: سنخ‌شناسی امر جنسی در مطالعات صورت‌گرفته، جنسیت پژوهشگران، جامعه آماری، رویکرد نظری، متغیرهای مستقل، روش پژوهش، نتایج پژوهش‌ها.

الف. سنخ‌شناسی امر جنسی مطالعه‌شده

در نمونه‌های بررسی‌شده، ۲۲/۵ درصد مربوط به روابط فرازناشویی، ۱۵ درصد مربوط به تربیت جنسی، ۱۲/۵ درصد مطالعات مربوط به روسپیگری، ۱۲/۵ درصد مربوط به عوامل مؤثر در آسیب‌های جنسی، ۱۲/۵ درصد مربوط به اختلال جنسی، ۱۰ درصد مربوط به تظاهرات جنسی، ۷/۵ درصد مطالعات مربوط به قالب‌های جنسی، ۵ درصد مطالعات مربوط به همجنس‌گرایی و ۲/۵ درصد مربوط به همخانگی بود.

ب. جنسیت پژوهشگران

از مجموع مقالات مطالعه‌شده، جنسیت ۲۰ درصد مرد بوده؛ ۳۲/۵ درصد زن؛ و ۴۷/۵ درصد به صورت مشترک زن و مرد پژوهش را انجام داده‌اند. مشارکت زنان در تحقیقات مربوط به امر جنسی چشمگیر است که با محاسبه مشارکت آنها در این نوع تحقیقات، قریب ۸۰ درصد تحقیقات مربوط به آنهاست و این نشان‌دهنده اهمیت موضوع در بین زنان پژوهشگر جامعه است.

ج. جامعه آماری

از بین مطالعات انجام‌شده، ۳۲/۵ درصد بدون جامعه آماری (مطالعه توصیفی)، ۱۲/۵ درصد روسپیان، ۴۰ درصد آسیب‌دیدگان و ۱۲/۵ درصد مربوط به دانشجویان و عموم مردم است.

د. رویکرد نظری

انواع متنوع و وسیعی از نظریات در تبیین آسیب جنسی و امر جنسی از سوی پژوهشگران استفاده شده، ولی رویکردهای جامعه‌شناختی بیشترین فراوانی را دارند، و از بین رویکردهای جامعه‌شناختی، از نظریه/ینگلهارت و «بی‌سازمانی اجتماعی» هیرشی و «کنترل اجتماعی» هیرشی و رکلس از همه بیشتر استفاده شده است. در جدول (۱) مهم‌ترین نظریه‌های استفاده‌شده در مطالعات ذکر می‌شود:

جدول ۱: مهم‌ترین نظریه‌های استفاده‌شده در مطالعات صورت گرفته

رویکردهای تربیتی	رویکردهای روان‌شناختی	رویکردهای جامعه‌شناختی
<ul style="list-style-type: none"> - تربیت جنسی از منظر مبانی دینی - آموزش جنسی لیبرال 	<ul style="list-style-type: none"> - نیازهای اساسی مزلو - حساسیت رقابت - انتقامجویی - طرحواره جنسی - انتخاب طبیعی - برانگیختگی تعمیم‌یافته 	<ul style="list-style-type: none"> - یادگیری اجتماعی ساترلند - فشار فرهنگی (توزین نامتناسب) مرتن - برچسب‌زنی بیکر - پیوند افتراقی ساترلند و کرسی - کنترل هیرشی و رکلس - بازاندیشی برگر و اینگلهارت - مصرفی بودریار - گزینش عقلانی - فطرت شهید مطهری و بهشتی - فرهنگ عامه والتر لیپمن - نظریه فمینیسم رادیکال - داغ ننگ گافمن - عاملین - فرد لاکوستا

هـ. مطالعه موردی و انضمامی

به لحاظ مطالعه موردی و انضمامی، می‌توان مقالات مطالعه‌شده را به چند دسته تقسیم کرد: برخی به صورت مطالعه موردی در برخی شهرهای بزرگ، مانند تهران، مشهد، کرمانشاه، یزد، اصفهان، اهواز و تبریز انجام شده است. برخی دیگر صرفاً مطالعه توصیفی و نظری بوده و از منظر مبانی دینی مسئله را تحلیل کرده و راهکار ارائه داده‌اند. برخی هم مطالعه میدانی در جهت تدوین نظریه یا آزمون فرضیه انجام داده‌اند و میدان مورد مطالعه برای آنها از این منظر ویژگی خاصی نداشته است.

۵. روش پژوهش

روش‌های استفاده‌شده در مطالعات، شامل روش‌های کیفی، کمی، کمی - کیفی و اسنادی است. ۳۰ درصد مطالعات به روش کیفی، ۵۲/۵ درصد به روش کمی، ۵ درصد به روش ترکیبی (کمی - کیفی) و ۱۲/۵ درصد به روش اسنادی انجام شده است. تکنیک‌های به‌کاررفته در این مطالعات غالباً عبارت است از: مصاحبه، پرسشنامه، نمونه‌گیری (عمدتاً گلوله برفی) و تکنیک‌های آماری (مانند تحلیل رگرسیون، تحلیل مضمون، تحلیل محتوا، پدیدارشناسی، تحلیل گفتمان، گردند تئوری).

جدول ۲: روش‌های استفاده‌شده در مطالعات

نوع روش	فراوانی	درصد
کیفی	۱۲	۳۰
کمی	۲۱	۵۲/۵
کمی - کیفی	۲	۰/۵
اسنادی	۵	۱۲/۵

۶. متغیر مستقل

عوامل مؤثر در آسیب‌های جنسی از منظر مقالات مطالعه‌شده به دو دسته عمده «عوامل اجتماعی» و «عوامل روانی - زیستی» قابل تقسیم است. عوامل اجتماعی شامل عوامل کلان (سیاسی - اقتصادی)، عوامل میانبرد (خانواده) و خرد (محیط اجتماعی) می‌شود که برای اختصار و سادگی در تقسیم‌بندی، همه این عوامل را در قالب «عوامل اجتماعی» قرار می‌دهیم. عوامل اجتماعی در بین عوامل آسیب و انحراف جنسی بیشترین فراوانی را دارد. در مرحله بعد، عوامل روان‌شناختی و بعد از آن، عوامل زیستی قرار می‌گیرد.

جدول ۳: عوامل مؤثر در آسیب‌های جنسی

عوامل اجتماعی	عوامل روان‌شناختی - زیستی
شهرنشینی و فرهنگ شهری؛ بازاندیشی سنت؛ اندیشه‌های لیبرال و پست‌مدرن؛ وضعیت آئومیک؛ شبکه‌های اجتماعی و رسانه؛ آموزش‌های امروزی؛ افزایش حضور اجتماعی زنان؛ افزایش سن ازدواج؛ افزایش طلاق؛ شکاف نسلی؛ تحصیلات و درآمد بالا؛ ازدواج اجباری؛ موانع فرهنگی؛ کاهش معنویت؛ لذت‌جویی؛ ضعف قوانین؛ انتقام‌جویی؛ تنوع‌طلبی؛ مشکلات اقتصادی؛ نیازسازی‌های امروزی و ثانویه؛ کاهش سرمایه اجتماعی؛ فرهنگ جنسی؛ حیای حمق؛ مدیریت بدن و...	برون‌گرایی؛ اختلالات روانی؛ اختلالات جنسی؛ بیماری‌های جسمی و روحی؛ باورهای کاذب؛ عدم تناسب جنسی؛ اضطراب و افسردگی؛ ارتباط نامناسب؛ تجربه جنسی پایین؛ عدم رضایت زناشویی؛ احساس نیاز؛ حس کنجکاوی؛ جذابیت‌های ظاهری؛ ماجراجویی جنسی

۲. ارزیابی پژوهش‌ها

در فراتحلیل، ارزیابی مطالعات شامل اظهارنظر درباره اعتبار پژوهش‌هاست. نتیجه این بررسی امکان دسته‌بندی بین پژوهش‌های درجه اول و درجه دوم را فراهم می‌آورد. در فراتحلیل می‌توان برخی خطاهای ممکن را

بازنمایی و تصحیح کرد. هدف از دستیابی به خطاها، نشان دادن نقاط ضعف پژوهشگر خاص نیست، بلکه رسیدن به یک جمع‌بندی صحیح و نشان دادن خلأها و نیازهای پژوهشی اهمیت دارد (توکل و عرفان‌منش، ۱۳۹۳، ص ۶۴ به نقل از: روزنتال، ۱۹۹۱).

در این پژوهش، شاخص اصلی برای ارائه ارزیابی پژوهش‌ها، بررسی سؤالات، فرضیات، اهداف و نتایج پژوهش‌ها در نظر گرفته شده است.

یکم. سؤالات پژوهش‌ها

سؤالات مربوط به مطالعات امر جنسی و آسیب‌های جنسی از دو جنبه صورت و محتوا قابل بررسی است: براساس «شاخص سه‌گانه بلیکی»، سؤالات پژوهشی (RQ) مبنای تمام پژوهش‌هاست و به لحاظ شکل، به سه دسته چپستی، چرایی و چگونگی تقسیم می‌شوند (بلیکی، ۱۳۸۹، ص ۲۱). انواع سه‌گانه پرسش‌ها یک توالی را شکل می‌دهند. پرسش‌های چپستی معمولاً قبل از پرسش‌های چرایی و پرسش‌های چرایی قبل از پرسش‌های چگونگی می‌آیند (همان، ص ۲۲).

بررسی مقالات نشان می‌دهد: اکثر قریب به اتفاق پژوهش‌های مذکور از سؤالات چپستی استفاده کرده‌اند. اما نکته اینجاست که تعداد کمی از مقالات مربوط به سطح چپستی، در همین سطح باقی مانده و تنها به مرور ادبیات نظری و بررسی ماهیت موضوع پرداخته‌اند. بیشتر مقالات از سطح اول عبور کرده و به سطح دوم (چرایی مسئله) پرداخته و علل و عوامل و زمینه‌های آسیب جنسی را ذکر نموده و سازوکار علی - معلولی این پدیده را واکاوی کرده‌اند. برخی دیگر از مقاله‌ها راهکارها و پیشنهادها علمی - اجرایی مطرح کرده و از سطح تحلیل نظری و توسعه ادبیات نظری گذشته، به حل مسائل اجتماعی هم نظر داشته‌اند. دسته آخر معطوف به همان چالش قدیمی جامعه‌شناسی است که جامعه‌شناسی مکلف به توسعه نظری و علمی خود است، یا اینکه توسعه نظری و علمی فایده‌ای ندارد و اگر به راه‌حل نرسد، کار خاصی نکرده و وظیفه جامعه‌شناسی حل مسائل اجتماعی است (رایبگتن و اینبرگ، ۱۳۸۹، ص ۱۶-۱۸).

ضرورت توجه به پژوهش‌های وسیع در امر جنسی بیش از پیش ایجاب می‌کند تا تحقیقات بعدی بیشتر به سمت پژوهش‌های تفسیری و دریافت معنای ذهنی و رفتاری کنشگران معطوف شود و از این منظر، سؤالات از نوع چرایی و چگونگی تقویت گردد و با آشنایی بیشتر با معنای ذهنی که ذهن جوان امروزی را می‌کاود، در پی ارائه راهکارها و پیشنهادها عملیاتی برای حل مسئله باشد.

دوم. فرضیات پژوهش‌ها

در بیشتر پژوهش‌ها، رابطه بین برخی خصوصیات اجتماعی و روان‌شناختی با امر جنسی سنجیده شده است: عواطف زنانه، روان‌رنجوری، اختلالات جنسی، اضطراب، پرشوری، میل جنسی، تجربه آزار جنسی، هوس ناآشنابودگی،

تنوع طلبی، بی‌علاقگی به همسر، ازدواج اجباری، بلوغ زودرس، رسانه‌های ارتباطی، حیا، عفت، خلوت بانامحرم، موقعیت اجتماعی - اقتصادی، خانواده از هم‌گسسته و بی‌ارتباطی در خانواده، و یادگیری جنسی مهم‌ترین متغیرهایی است که در پژوهش‌ها سنجش شده‌اند.

از بین متغیرهای اجتماعی، تأثیر رسانه‌ها، یادگیری اجتماعی، بیکاری، فقر و تغییر ارزش‌ها، و از بین متغیرهای روان‌شناختی، اختلال جنسی، اعتماد به نفس پایین و اضطراب بیشترین سهم را در این باره دارند.

بیشتر مطالعات انجام‌شده به بحث جذابیت‌های دنیای امروزی پرداخته‌اند که از طریق نظریات و الگوهای غربی در کشور توسعه پیدا کرده، تغییرات ارزشی ایجاد نموده و نگرش‌ها در خصوص امر جنسی را دستکاری کرده‌اند. تغییر قالب‌های جنسیتی و تغییر در الگوهای خانواده و آشنایی با سبک جدید زیست جنسی از موضوعاتی است که مقالات به آنها اشاره کرده‌اند.

با توجه به شیوع ویروس کرونا و تغییر در بسیاری از معادلات و از جمله توسعه حداکثری فضای مجازی و درگیری اکثر قریب به اتفاق خانواده‌ها با فضای مجازی و کم‌سواد یا بی‌سواد بیشتر خانواده‌ها با مختصات و آسیب‌های فضای مجازی و همچنین نبود کنترل خانواده‌ها بر رفتار فرزندان، لازم است این مسئله موضوع پژوهشی جدی قرار گیرد و با تحلیل مناسب، راهکارهایی برای برون‌رفت یا اصلاح سبک زندگی تحقق یافته (مجازی) صورت گیرد.

از سوی دیگر، صدمات عاطفی که به بسیاری از خانواده‌ها و افراد از قیل نبود ارتباط چهره به چهره به وجود آمده، نیازهای عاطفی انباشته‌ای را به وجود آورده که نیازمند پژوهش‌های درخور و ارائه راهکار است.

سوم. اهداف پژوهش‌ها

ارزیابی پژوهش‌ها براساس تطابق و ارتباط میان سؤالات، فرضیه‌ها و هدف می‌تواند نکات خوبی ارائه دهد. برخی از پژوهش‌ها هدفشان نشان دادن پشت پرده بسیاری از رفتارهای جنسی در جامعه بوده و با آزمون فرضیات خود، به این هدف هم دست پیدا کرده‌اند که در نوع خود، هم بدیع است و هم مسیر اقدام را نشان می‌دهد.

برخی دیگر مبتنی بر نظریات غربی، وضعیت بینشی و کنشی رفتارهای جنسی جامعه را بررسی کرده‌اند، ولی به سبب بی‌توجهی یا کم‌اطلاعی بیشتر پژوهشگران این حوزه از آموزه‌های دینی و راهکارهای موجود در مبانی اسلامی، از ارائه راهکارهای متناسب با آن غفلت کرده‌اند. به نظر می‌رسد لازم است مطالعات مشارکتی بین متخصصان امر جنسی و متخصصان دینی در این حوزه صورت گیرد تا موضع اسلام و راهکارهایی که بتواند به سالم‌سازی جامعه کمک کند به گوش افراد جامعه، اعم از مراکز دانشگاهی و فرهنگ عمومی برسد.

به علت آنکه برخی روایات برای روابط فرازناشویی، مانند خیانت، زنا و چشم‌چرانی آثار وضعی متعدد اجتماعی ذکر کرده‌اند که برای همه مردم قابل لمس است، با ترویج آموزه‌های دینی می‌توان - دست کم - آثار وضعی آسیب‌های جنسی را کنترل کرد.

چهارم. نتایج پژوهش‌ها

مسئله جنس در ایران به علل گوناگون - که به برخی از آنها در ابتدای مقاله اشاره شد - همانند بسیاری از کشورهای دنیا از جمله مسائل اصلی جامعه است و ابهام‌زایی در نفس عمل جنسی که متناسب با آموزه‌های دینی است، گویا به مباحث علمی و نظری هم سرایت کرده و اندیشمندان برجسته جامعه‌شناسی و علوم تربیتی از بحث و تبادل نظر در این باره واهمه دارند. نتایج به دست آمده از طریق این مقاله نشان می‌دهد: مقالات تدوین شده در این خصوص از چند جهت نیازمند بازنگری یا انجام مطالعات جدید است:

الف) مطالعات جامعه‌شناختی در همان مرور ادبیات مطالعات غربی باقی مانده و عمدتاً بر کشش ذاتی انسان مبتنی بر نیازهای اساسی او به سمت برآوردن نیازهای پست‌تر تمرکز کرده و در ستیز بین فرهنگ و غریزه، بر تفوق غریزه صحه گذاشته‌اند، یا غلبه فضای فرهنگ جنسی در رسانه یا فرهنگ جهانی را عامل اصلی تغییر ارزشی و در نهایت، زیست جنسی دانسته‌اند.

این در حالی است که انسان موجودی مختار است و نبود تمرکز بر نیروی فطری و عقل می‌تواند او را از هر نیروی دیگری متأثر گرداند. بدین‌روی مطالعات جامعه‌شناختی می‌تواند از منظر جامعه‌شناسی خرد و وجودی به این مسئله بنگرند و با نقد رویکردهای غالب غربی که فرهنگ و زیست جنسی خاصی به دنبال آورده، در پی بنا کردن زیستی عقیقانه باشند.

ب) مطالعات روان‌شناختی زیستی با اینکه تعدادشان از مطالعات دیگر بیشتر است، لیکن توجه زیادی به ابعاد محیطی و اجتماعی نداشته و نوعی غلبه دیدگاه روانکاوی در آنها به چشم می‌خورد که یکی از ضعف‌های جدی آن، «جبرگرایی» و غلبه ویژگی‌های زیستی و روانی است.

ج) مطالعات دینی اولاً، کم صورت گرفته و ثانیاً، ادبیات دینی علمی و علم‌پسند ضعیفی دارند که با بهره‌گیری از ادبیات نظری موجود در علوم مانند جامعه‌شناسی و علوم تربیتی می‌توان بر غنای نظری این مطالعات افزود. البته به نظر می‌رسد مطالعات دینی با نگاه جامعه‌شناختی در ابتدای راه بوده و راه درازی در این زمینه باید پیمود. آنچه در این برهه حساس تاریخی نیاز جامعه است، مدیریت فضای اجتماعی در موضوع امر جنسی است که با مباحث قوی علمی در مراکز حوزوی و دانشگاهی می‌توان راهکارهای مناسبی در این زمینه به نهادهای مجری و مسئول فرهنگ عمومی جامعه ارائه داد.

بحث و جمع‌بندی

با توجه به مطالعه فراتحلیلی ۴۰ مقاله علمی - پژوهشی در خصوص امر جنسی، سیمای کلی مطالعات صورت‌گرفته چنین است: ۲۲/۵ درصد مطالعات مربوط به روابط فرازناتشویی، ۱۲/۵ درصد مربوط به روسپیگری، ۱۲/۵ درصد مربوط به عوامل موثر در آسیب‌های جنسی، ۱۵ درصد مربوط به تربیت جنسی، ۱۰ درصد مربوط به تظاهرات جنسی، ۱۰ درصد مربوط به اختلال جنسی، ۷/۵ درصد مربوط به قالب‌های جنسی، ۵ درصد مربوط به همجنس‌گرایی و ۲/۵ درصد مربوط به همخانگی.

۳۷/۵ درصد پژوهشگران مرد، ۴۵ درصد زن و ۱۷/۵ درصد ترکیبی از مرد و زن بوده‌اند. این موضوع نشان‌دهنده اهمیت موضوع برای هر دو جنس از پژوهشگران و به‌ویژه زنان است که درصد بالای مطالعات مربوط به آنهاست. ۳۲/۵ درصد مقالات مطالعه توصیفی، ۱۲/۵ درصد روسپیان، ۴۰ درصد آسیب‌دیدگان و ۱۲/۵ درصد دانشجویان و عموم مردم را جامعه آماری خود قرار داده‌اند.

در تبیین مسئله، رویکردهای جامعه‌شناختی بیشترین فراوانی را دارد و از بین رویکردهای جامعه‌شناختی، از نظریه/اینکلهارت و «بی‌سازمانی اجتماعی» هیرشی و «کنترل اجتماعی» هیرشی و رکلز از همه بیشتر استفاده شده است. مطالعه موردی مقالات مربوط به برخی شهرهای بزرگ مانند تهران، مشهد، کرمانشاه، یزد، اصفهان، اهواز و تبریز بوده است. روش‌های استفاده‌شده در مطالعات شامل روش‌های «کیفی»، «کمی»، «کمی - کیفی» و «اسنادی» است. ۵۲/۵ درصد مطالعات به روش کمی، ۳۰ درصد به روش کیفی، ۱۲/۵ درصد به روش اسنادی و ۵ درصد به روش ترکیبی (کمی - کیفی) انجام شده است. تکنیک‌های غالب به کاررفته در این مطالعات عبارت است از: مصاحبه، پرسشنامه، نمونه‌گیری (عمدتاً گلوله برفی) و تکنیک‌های آماری (مانند تحلیل رگرسیون، تحلیل مضمون، تحلیل محتوا، پدیدارشناسی، تحلیل گفتمان و گردند تئوری).

فراتحلیل حاضر با استفاده از مقالات مطالعه‌شده، نتیجه‌گیری امر جنسی را از دو منظر ارائه می‌دهد:

۱) امر جنسی به‌مثابه آسیب اجتماعی

به نظر می‌رسد امر جنسی امروزه در جامعه ایران، نه یک پدیده یا مسئله، بلکه به آسیب اجتماعی تبدیل شده است؛ زیرا غیر از اینکه یک گزینه انسانی در کنار سایر غرایز است، فرد و خانواده را با خود درگیر کرده و از آن مهم‌تر، گروه‌های اجتماعی و جامعه را به خود گرفتار ساخته و نمودها و ظواهر آن در بسیاری از نهادها و ساختارهای اجتماعی به چشم می‌خورد، به گونه‌ای که ارضای نیازهای جنسی را از خانواده خارج کرده، حالتی ناپهنجار (آنومیک) به آن بخشیده است. وجود پوشش‌های جنسی، روند رو به رشد طلاق، افزایش سن ازدواج، تجرد قطعی، مصرف کالاهای کمکی جنسی، آمار هشداردهنده خیانت و روسپیگری و

روابط فرا زناشویی، افزایش روابط دختر و پسر قبل از ازدواج و همجنس‌گرایی نشان‌دهنده این موضوع است که خانواده تا حد زیادی کارکردهای خود در امر جنسی را به فضای عمومی جامعه و نهادهای دیگر سپرده و روابط زناشویی از سطح خصوصی و شخصی به سطح عمومی و همگانی منتقل شده است. نهادهای متولی امر خانواده هم آنچنان که بایسته است، کارایی لازم را نداشته‌اند و در نتیجه، آسیب‌های این امر به کل جامعه در حالی سرایت است.

نبود سیاستی روشن در رابطه با امر جنسی به لحاظ سیاسی و اجتماعی یکی از علل اصلی این قضیه است. تطورات سیاستی در امر جنسی که با آمدن و رفتن دولت‌ها صورت می‌گیرد به این موضوع دامن می‌زند، به گونه‌ای که افراد جامعه احساس می‌کنند برخی امور هیچ ربطی به دین و فرهنگ و اخلاق ندارد، بلکه این افراد درون حاکمیت هستند که به صورت سلیقه‌ای با اموری مثل پوشش، روابط آزادانه زن و مرد و روابط همباشی برخورد می‌کنند. بدین‌روی، نوعی تزلزل اعتقادی به‌وجود آمده و تضادهای هنجاری و در مرحله بعد، دوقطبی شدن هنجاری اتفاق می‌افتد که به‌نظر می‌رسد در جامعه کنونی ایران چنین وضعی به وجود آمده است.

از سوی دیگر، غریزه سرشار جنسی که به علل گوناگون، از جمله رسانه‌ها، تغذیه، فضای بصری شهوت‌انگیز (اروتیک) و مانند آن بلوغ زودرس ایجاد کرده و وجود فاصله ۱۴-۱۵ ساله بین بلوغ یا آگاهی جنسی تا ازدواج تنها راه ارضای نیاز جنسی به‌شمار می‌رود، اهمیت این موضوع را دوچندان می‌کند.

در غرب و فرهنگ غربی به سبب سابقه انقلاب جنسی و عوامل ماقبل آن که فرهنگ جنسی را تثبیت کرد، در کنار ازدواج، بدیل‌های متنوعی از ارضای نیاز جنسی به جامعه معرفی شد و به تدریج، شکل قانونی و هنجاری به خود گرفت؛ اما در فرهنگ اسلامی به سبب منع شرعی و عرفی، راه دیگری برای این قضیه متصور نیست؛ یا ازدواج یا کنترل غریزه. ازدواج هم یا موقت است یا دائم.

ازدواج موقت به سبب سابقه عملکرد بد و زننده متولیان امر و سوءاستفاده افراد عمدتاً متمول جامعه، جایگاهی در انتخاب افراد ندارد. بنابراین، تنها گزینه مشروع و بهنجار ازدواج دائم است که آن هم به سبب مشکلات اقتصادی و ضعف فرهنگی جامعه به معزلی تبدیل شده و انگاره «ازدواج سخت و طلاق آسان» در جامعه در حال اجراست.

راه باقی‌مانده، تعفف، تقوا و کنترل غریزه تا حصول شرایط ازدواج است که نیازمند توجه جدی اندیشمندان و مسئولان برای تحقق جامعه عقیفانه با کمترین علایم و سائق‌های جنسی است. برای تحقق این فرهنگ و مدیریت امر جنسی در جامعه، پژوهش‌ها و راهکارهای ذیل که برگرفته از مقالات مطالعه‌شده است، پیشنهاد می‌گردد:

۲) پیشنهادهای پژوهشی و عملیاتی برای کاهش آسیب و مدیریت امر جنسی

الف) پیشنهادهای علمی - پژوهشی

بسیاری از امور مربوط به امر جنسی و جنسیت غامض بوده، نیازمند بررسی علمی، به‌ویژه از منظر اسلام و آموزه‌های اسلامی است. با توجه به مقالات بررسی‌شده و مطالعات میدانی، به‌نظر می‌رسد موضوعات ذیل نیازمند پژوهش علمی است:

- روش‌شناسی بنیادین نظریه‌های جنسی بنیادی و ترویجی امروزین از منظر فلسفه اسلامی؛
- تکنیک‌های پیشگیری و مهار فشارهای جنسی از منظر آموزه‌های اسلامی؛
- تحلیل مقایسه‌ای دوگانه خصوصی - عمومی در امر جنسی از منظر اسلام و غرب (جامعه هیز، تماشاگری جنسی و مانند آن)؛
- بررسی فقهی، حقوقی و اخلاقی انواع گرایش‌های جنسی (LGBT)؛
- نقش قوه خیال و عقل در امر جنسی از منظر مبانی معرفتی اسلام؛
- حکومت اسلامی و امر جنسی؛
- فضای مجازی و امر جنسی؛
- آسیب‌شناسی تطورات سیاستی درباره عفاف و جنسیت و امور جنسی.

ب) پیشنهادهای عملیاتی

- برای مدیریت و جهت‌دهی مناسب به امر جنسی برخی اقدامات و راهکارهای عملیاتی ضروری است؛ از جمله:
- برنامه‌ریزی برای ارتقای سرمایه اجتماعی - فرهنگی؛
- اشتغال مناسب درگیری به معنای افزایش همبستگی اجتماعی از طریق گره خوردن اعضای جامعه با خانواده و عدم برخورد ایدئولوژیک با مسئله اوقات فراغت؛
- تأمین مکان‌های ورزشی - تفریحی مناسب ویژه بانوان جامعه و برنامه‌ریزی فرهنگی متناسب با فرهنگ دینی؛
- مدیریت فضای مجازی و جهت‌دهی مناسب گروه‌های سنی گوناگون در خصوص استفاده از فضای مجازی سالم؛
- برنامه‌ریزی مناسب برای محور قرار دادن خانواده در همه امور اجتماعی؛
- ترویج ازدواج آسان و برنامه‌ریزی برای آن؛
- آموزش‌های مهارتی و تخصصی قبل از ازدواج با نگاهی سرمایه‌گذارانه، نه رفع تکلیف؛
- مدیریت عرصه‌های اجتماعی - تفریحی؛ مثل در منظر بودن مراکز تفریحی به‌مثابه اقدامی پیش‌دستانه در جهت از بین بردن موقعیت ایجاد فضای جنسی؛

- توجه و مدیریت فضای بصری جامعه در جهت شهوت‌زدایی (اروتیک‌زدایی) و سالم‌سازی آن؛
- سیاست‌گذاری لازم برای صدا و سیما و مراکز فرهنگی در جهت ارتقای عقلانیت جامعه؛
- هدفمندسازی خدمت سربازی به‌مثابه مانعی بزرگ برای ازدواج و اشتغال جوانان.

پيوست: لیست مقالات بررسی شده در فراتحلیل

- ابوذری، حسین، «بررسی شیوع اختلالات جنسی و عوامل مؤثر بر آن در زنان و مردان متأهل شهر یزد»، در: *کنفرانس ملی دستاوردهای نوین جهان در: تعلیم و تربیت، روان‌شناسی، حقوق و مطالعات فرهنگی - اجتماعی*.
- اجتهادی، مصطفی و گلناز واحدی، ۱۳۹۵، «بررسی جامعه‌شناختی خیانت پتانسیل»، *جامعه‌شناسی ایران*، دوره هفدهم، ش ۴، ص ۱۰۵-۱۳۸.
- اسلام‌زاده، بابک و همکاران، ۱۳۹۸، «تحلیل کیفی عوامل بازدارنده از روابط فرا زناشویی در زوجین متأهل»، *تحقیقات کیفی در علوم سلامت*، سال هشتم، ش ۱، ص ۸۳-۹۵.
- آزادارمکی، تقی و محمدحسین شریف ساعی، ۱۳۹۰، «تبیین جامعه‌شناختی روابط جنسی آنومیک در ایران»، *خانواده‌پژوهی*، سال هفتم، ش ۲۸.
- آزادارمکی، تقی و همکاران، ۱۳۹۱، «هم‌خانگی؛ پیدایش شکل‌های جدید خانواده در تهران»، *جامعه‌پژوهی فرهنگی*، ش ۱، ص ۴۳-۷۷.
- باوی، عادل، ۱۳۹۳، «اثربخشی آموزش جنسی قبل از ازدواج بر خودپنداره جنسی مردان و زنان در آستانه ازدواج»، در: *کنفرانس راهکارهای ارتقاء کیفیت خدمات پرستاری و مامایی*، یزد، دانشگاه علوم پزشکی.
- بلوریان، زهره و جواد گنجلو، ۱۳۸۶، «اختلال عملکرد جنسی و برخی عوامل مرتبط با آن در زنان مراجعه‌کننده به مراکز بهداشتی درمانی شهر سبزوار»، *باروری و ناباروری*، ص ۱۶۳-۱۷۰.
- پنجه‌بند، سیدیوسف و حلیمه عنایت، ۱۳۹۵، «فرایند شکل‌گیری رابطه فرازناشویی از نگاه مردان»، *ارمغان دانش*، دوره بیست و یکم، ش ۸.
- حاجی، حمزه، ۱۳۹۴، «فرهنگ‌سازی قرآن‌پیرامون پیش‌گیری از انحرافات جنسی»، *پژوهش‌های اخلاقی*، سال ششم، ش ۲.
- حسین‌زاده، علی‌حسین و ایمان ممینی، ۱۳۹۰، «عوامل اجتماعی مؤثر بر میزان باورپذیری کلیشه‌های جنسیتی در دو سپهر عمومی و خصوصی»، *جامعه‌شناسی مطالعات جوانان*، سال دوم، ش ۳، ص ۶۷-۸۴.
- خدابخش، روشنگر و همکاران، ۱۳۸۹، «بر عوامل اثرگذار بر گرایش جنسی انسان»، *تحقیقات روانشناختی*، دوره دوم، ش ۸، ص ۱۱۹-۱۴۱.
- دریاب، سمن، «دگردیسی عاطفی امر جنسی»، ۱۳۹۴، *انسان‌شناسی*، دوره سیزدهم، ش ۲۲، ص ۶۲-۹۱.
- دوست‌کام، محسن و همکاران، ۱۳۹۰، «آسیب‌شناسی لژیونیسیم»، *زن و فرهنگ*، سال دوم، ش ۸، ص ۸۳-۹۶.
- ربانی خوراسگانی، علی و فرزانه قانع عزآبادی، ۱۳۹۴، «بررسی تجارب زیسته زنان روسی (مورد مطالعه: شهرهای یزد و اصفهان)»، *پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران*، ص ۴۹-۶۸.
- رستگار خالد، امیر و معصومه باقریان، ۱۳۹۲، «بدن و ارزش‌ها اهمیت باریک‌اندami در میان زنان و دختران و رابطه آن با جهت‌گیری ارزشی آنها»، *مطالعات روان‌شناختی اجتماعی زنان*، ش ۱، ص ۷-۵۴.
- رضائی تهرانی، فهیمه و همکاران، ۱۳۹۱، «اختلالات جنسی و عوامل مؤثر بر آن: مطالعه مبتنی بر جمعیت در بین زنان ساکن مناطق شهری چهار استان کشور»، *پایش*، سال یازدهم، ش ۶، ص ۸۶۹-۸۷۵.

- زراعت‌پیشه، رویا و همکاران، ۱۳۹۹، «کلیشه‌های جنسیتی مؤثر بر وقوع تجاوز جنسی در مؤلفه‌های فرهنگ ایرانی»، پژوهش حقوق کیفری، دوره نهم، ش ۳۲، ص ۱۵۱-۱۷۷.
- سعادت‌فرد، فاطمه و همکاران، ۱۳۹۴، «بررسی تربیت جنسی کودکان ونوجوانان ازدیدگاه اسلام»، در: اولین کنفرانس علمی پژوهشی راهکارهای توسعه و ترویج آموزش علوم در ایران.
- سیاح، مونس و اکرم حسینی، ۱۳۹۰، «مجرد بررسی بحران مادری در جهان غرب و تأثیرات آن بر جامعه ایرانی»، مطالعات راهبردی زنان، سال چهاردهم، ش ۵.
- شرف‌الدین، سیدحسین و عبدالهادی صالحی‌زاده، ۱۳۹۵، «زمینه‌های روابط فرازنشویی در ایران؛ مطالعه موردی شهر تهران»، معرفت فرهنگی اجتماعی، سال هفتم، ش ۳.
- شیرازی، آسیه و همکاران، ۱۳۹۴، «بررسی نقش خانواده در تربیت جنسی و علل آسیب جنسی از منظر دختران آسیب‌دیده»، در: مجموعه مقالات نهمین همایش انرسانی اندیشه مطهر، خانواده و تربیت جنسی، ص ۳۶۱-۳۷۸.
- شیردل، ملیحه، «عوامل گرایش زنان و مردان متأهل به رابطه نامشروع جنسی»، رفاه اجتماعی، سال ششم، ش ۲۲.
- صداقت‌زادگان، شهناز، ۱۳۹۴، «بررسی تأثیر عوامل اجتماعی و بلوغ زودرس بر جامعه‌پذیری دختران (مطالعه موردی: دختران دوره راهنمایی شیراز)»، مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، دوره چهارم، ش ۳.
- صغری، خانی، ۱۳۹۵، «تأثیر اختلال عملکرد جنسی بر کیفیت زندگی زنان: مطالعه مروری»، در: ششمین همایش سراسری راهکارهای ارتقای سلامت و چالش‌ها با محوریت مراقبت مبتنی بر جامعه، ساری، دانشگاه علوم پزشکی.
- فرهمند، مهناز و همکاران، ۱۳۹۳، «جهانی‌شدن فرهنگ و بازاندیشی تعاملات جنسی (مورد مطالعه، جوانان شهر یزد)»، مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، دوره پنجم، ش ۱۴، ص ۱۷۵-۲۰۴.
- فسایی، صادقی و ابوالفضل اقبالی، ۱۳۹۹، «خوانش گفتمانی از مناقشات امر جنسی در ایران»، زن در فرهنگ و هنر، دوره دوازدهم، ش ۱، ص ۵۱-۷۰.
- قربانی، اسماعیل و همکاران، ۱۳۹۶، «روسی‌گری: تحمیل اجتماعی یا انتخاب شخصی؛ ارائه یک تحلیل کیفی»، پژوهش‌نامه مددکاری اجتماعی، سال سوم، ش ۱۲.
- کریمی، جهانگیر و همکاران، ۱۳۹۴، «نقش عوامل روانی و اجتماعی در پیش‌بینی نگرش به روابط خارج از چهارچوب زنشویی در زنان متأهل و ارائه یک مدل براساس عوامل مرتبط»، مطالعات اجتماعی روانشناختی زنان (مطالعات زنان سابق)، ص ۱۲۹-۱۵۲.
- کریمی، سارا و همکاران، ۱۳۹۶، «نقش صفات بنیادی شخصیت در پیش‌بینی مؤلفه‌های خیانت زنشویی از دیدگاه دانشجویان»، روانشناسی بالینی و شخصیت (دانشور رفتار)، دوره پانزدهم، ش ۲، ص ۹۷-۱۰۹.
- محمدی‌سیف، معصومه و محمد عارف، ۱۳۹۴، «آسیب‌شناسی تأخیر در سن ازدواج جوانان ایرانی»، مهندسی فرهنگی، سال دهم، ش ۸۶.
- مختاری، مریم، ۱۳۹۶، «هرزه‌نگاری و فراواقعیت: مطالعه کیفی تجارب کاربران ایرانی در استفاده از محصولات هرزه‌نگاری»، راهبرد فرهنگ، ش ۳۸.
- مدنی قهفرخی، سعید و همکاران، ۲۰۱۱، «بازار تن‌فروشی خیابانی زنان در کلانشهر تهران»، مطالعات اجتماعی ایرانیان، ش ۴.
- مروتی، سهراب و همکاران، ۱۳۹۳، «علل و عوامل انحرافات جنسی از دیدگاه قرآن و روایات»، پژوهش‌نامه اسلامی زنان و خانواده، سال دوم، ش ۲.
- مسلمی بیهندی، پروین و همکاران، ۱۳۹۲، «حوة تأمین نیاز عاطفی زنان از سوی مردان و نقش آن در روسپی‌گری زنان»، پژوهش اجتماعی، سال ششم، ش ۱۹.

فرا تحلیل کیفی مقالات علمی ناظر بر آسیب‌های جنسی در ایران ♦ ۴۷

- معدمی، هانیه و همکاران، ۱۳۹۴، «طرح‌واره جنسی و مؤلفه‌های عملکرد جنسی متأهلین»، در: *مجموعه مقالات پنجمین کنگره انجمن روان‌شناسی ایران، روان‌شناسی معاصر*، ص ۶۸۱-۶۷۹.
- مقدادی، محمدمهدی و مریم جوادپور، ۱۳۹۶، «پیش‌گیری از آسیب‌های جنسی کودکان در اسلام»، *اخلاق زیستی*، دوره هفتم، ش ۲۳.
- مهاجری، مریم، ۱۳۹۰، «آسیب‌شناسی پیامد اخلاقی فیمینسم در غرب و بازتاب آن در نهاد خانواده»، *پژوهش‌نامه زنان*، سال دوم، ش ۱، ص ۹۹-۱۱۵.
- میرابی، سعیده، «شناسایی علل و فرایندهای مؤثر بر پدیده روسپیگری (مورد مطالعه: شهر مشهد)».
- هاشمیان‌فر، سیدعلی، ۱۳۹۳، «بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر پدیده مزاحمت جنسی زنان در اصفهان»، *علوم اجتماعی (دانشگاه آزاد اسلامی تسوستر)*، ش ۲۵، ص ۱۱-۱۳۰.
- هدایتی، فرشته و سوسن باستانی، ۱۳۹۷، «مطالعه نسبت پوشش و امر جنسی با استفاده از رویکرد کیفی»، *جامعه‌شناسی ایران*، دوره نوزدهم، ش ۳، ص ۷۷-۵۴.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- آزادارمکی، تقی و محمدحسین شریفی ساعی، ۱۳۹۰، «تبیین جامعه‌شناختی روابط جنسی آنومیک در ایران»، *خانواده‌پژوهی*، سال هفتم، ش ۲۸، ص ۴۳۶-۴۴۴.
- اسمیت، فلیپ، ۱۳۸۳، *درآمدی بر نظریه‌های فرهنگی*، ترجمه حسن پویان، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی، مرکز بین‌المللی گفتگوی تمدن‌ها.
- بلیکی، نورمن، ۱۳۸۹، *استراتژی‌های پژوهش اجتماعی*، ترجمه هاشم آقابیک‌پوری، تهران: جامعه‌شناسان.
- بودریار، ژان، ۱۳۸۹، *جامعه مصرفی، اسطوره‌ها و ساختارها*، ترجمه پیروز ایزدی، تهران: ثالث.
- توکل، محمد و ایمان عرفان‌منش، ۱۳۹۳، «فراتحلیل کیفی مقالات علمی ناظر بر مسئله فرار مغزها در ایران»، *بررسی مسائل اجتماعی ایران*، دوره ۵، ش ۱، ص ۴۵-۷۵.
- جونز، ارنست و یزو رولان دالبی، ۱۳۴۲، *اصول روان‌کاوی*، ترجمه هاشم رضی، تهران: کاوه.
- خلج‌آبادی فراهانی، فریده، ۱۳۹۵، «فراتحلیل روابط با جنس مخالف قبل از ازدواج در بین جوانان در ۱۵ سال گذشته (۱۳۸۰-۱۳۹۴) در ایران»، *خانواده‌پژوهی*، دوره دوازدهم، ش ۳، ص ۳۳۹-۳۶۷.
- دهقانی، اکرم و دیگران، ۱۳۸۵، «اثربخشی آموزش مهارت‌های جنسی بر نگرش جنسی زوج‌های در شرف ازدواج»، *دانش و پژوهش در روان‌شناسی*، ش ۳۰، ص ۲۱-۳۸.
- رایسنگن، ارل و مارتین واینبرگ، ۱۳۸۹، *رویکردهای نظری هفت‌گانه در بررسی مسائل اجتماعی*، ترجمه رحمت‌الله صدیق سروستانی، تهران: دانشگاه تهران.
- راسل، برتراند، ۱۳۵۵، *زنانسویی و اخلاق*، ترجمه مهدی افشار، تهران: کاویان.
- ریترز، جرج، ۱۳۸۳، *نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: علمی و فرهنگی.
- سلیمی، علی و محمد داوری، ۱۳۸۵، *جامعه‌شناسی کجروی*، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- سوروکین، پیتریم الکساندروویچ، ۱۳۹۹، *انقلاب جنسی آمریکایی*، ترجمه روح‌الله گل‌مرادی، اصفهان: آرما.
- علی‌احمدی، امید، ۱۳۸۹، *تحولات معاصر خانواده در تسهر تهران*، تهران: شهر تهران.
- فوکو، میشل، ۱۳۷۸، *مراقبت و تنبیه: تولد زندان*، ترجمه نیکو سرخوش و افشین جهان‌دیده، تهران: نشر نی.
- _____، ۱۳۹۰، *اراده به دانستن*، ترجمه نیکو سرخوش و افشین جهان‌دیده، چ ششم، تهران: نشر نی.
- فیاض، ابراهیم، ۱۳۹۵، «هشدار یک مردم‌شناس درباره وقوع «انقلاب جنسی»»، سه شنبه ۲۲ مهر ۱۳۹۳، در: <https://asremrooz.ir>
- قاسمی، حمید، ۱۳۷۳، *اخلاق جنسی از دیدگاه اسلام*، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی.
- کتاب مقدس، ۱۹۸۷، ترجمه انجمن کتاب مقدس، تهران: انجمن کتاب مقدس.
- کریمیان، نادر و دیگران، ۱۳۹۴، «رابطه همخانگی در ایران: بررسی کیفی علل و انگیزه‌های گرایش به آن»، *مطالعات روان‌شناسی*، سال ششم، ش ۲۱، ص ۱۷۸-۲۰۰.
- کلیدری، امیرمهدی، ۱۳۹۴، *مصاحبه با ویژه‌نامه وضعیت‌شناسی انقلاب جنسی در ایران*، نسخه منتشر نشده.
- مشکور، محمدجواد، ۱۳۶۲، *خلاصه ادیان در تاریخ دین‌های بزرگ*، تهران: شرق.
- نورعلیزاده میانجی، مسعود، ۱۳۹۰، *سلامت و اختلال جنسی همسران (رویکردی اسلامی و روان‌شناختی)*، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- واعظی، منصور، ۱۳۹۰، *فرهنگ عمومی*، طرح بررسی و سنجش شاخص‌های فرهنگ عمومی کشور (شاخص‌های غیرثبیتی): گزارش مربوط به کل کشور، تهران: کتاب نشر.
- وبلن، تورستین، ۱۳۸۶، *نظریه طبقه تن‌اسا*، ترجمه فرهنگ ارشاد، تهران: نشر نی.